

BANKALARIN DENETİMİNİ GEREKLİ KILAN NEDENLER

H. Serdar ÖZDEMİR*

I. GİRİŞ:

Bankalar, yatırımlar için kaynak temin ederek ekonominin dinamizmini ayarlayan çok önemli kurumlardır. Fakat bu kurumlar, aynı zamanda çok hassas dengeler üzerinde ve her türlü suistimale açık bir şekilde faaliyet göstermektedirler. En ufak bir dikkatsizlik ya da, şiddet dozu ne olursa olsun, kötü bir yönetim performansı, bankaların dengesini bozma-ya ve ekonomiyi bir kaosa sürüklemeye yeterli olacaktır.

Nitekim T.C. Merkez Bankası'nın son günlerde bazı bankaların yönetimine el koyması ve bu bankalara Mevduat Sigorta Fonundan milyonlarca Dolar aktararak iflas etmelerini önlemeye çalışması, yukarıda bahsedilen tehkileri bertaraf etme çabası olarak görülebilir.

Bu çalışmanın amacı; özellikle şu günlerde ülkemiz gündeminde çokça yer alan bankalar ve onların ekonomik önemi hakkında genel bilgiler vermek ve bankaların denetimini gerekli kılan nedenlere değinmektir.

II. BANKA TANIMI:

Kısa, öz ve tüm fonksiyonlarını içeren bir banka tanımı yapmak, günümüz için giderek zorlaşan bir olgudur. Zira, bankaların fonksiyonları her geçen gün artmakta ve gelişen teknoloji; bu kurumların bilinen faaliyetlerini değiştirerek, ekonomi içindeki etkinliklerini daha da artırmaktadır. İşte bu yüzden, bankaların; "Para ticareti yapan şirket"*** veya "Sermayeyi az faizle alıp, çok faizle işleten işletmeler"**** şeklinde, gayet yalın bir biçimde tanımlanması, gerçek anlamda algılanmalarını engelleyebilir. Bu yüzden, bu kurumların daha geniş bir perspektif içerisinde tanımlanması zorunlu olmaktadır.

Tüm bu açıklamalardan sonra, Bankanın;

* Vergi Denetmeni

** **Ekonomi Ansiklopedisi**, Milliyet Yayınları, s. 30.

*** **Servet EYÜPGİLLER**, Bankacılar İçin Banka İşletmeciliği Bilgisi, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, s. 23.

(I) Elinde fon fazlası olup da bunu en iyi şekilde değerlendirmek isteyen kişiler ve/veya kurumların fonlarını, mevduat adı altında kabul eden ve bunun karşılığında da belli bir fiyat (Faiz) ödeyen,

(II) Kabul ettiği bu fonları, ödediği fiyatın daha üzerinde bir fiyata, çalışmalarını finanse etmek için ödünç paraya gereksinimi olan kişi ve/veya kurumlara kiralayan,

(III) Para transferi ve borsa faaliyetleri gibi birçok finansal hizmet gören,

(IV) Ekonomide kaydi para yaratan şirket,

Şeklinde tanımlanması daha gerçekçi olacaktır.

Bu kısa tanımlamadan sonra, aşağıda bankaların ekonomik önemi ve banka denetimini gerekli kılan nedenlerle ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

III. BANKALARIN EKONOMİK ÖNEMİ VE BANKA DENETİMİNİ GEREKLİ KILAN NEDENLER:

Bankaların denetimini gerekli kılan nedenlerin belirlenebilmesi için, bu kurumların ekonomi bakımından ne denli önemli olduklarının ortaya konması gerekir. Bu durumda aranan cevap kendiliğinden ortaya çıkmış olur.

Bir ülke ekonomisinin gelişmesi ve büyümesi için sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ise, para ve sermaye piyasalarının kurulması ve istikrarlı bir şekilde faaliyetlerini sürdürebilmelerine bağlıdır. Bankalar ise bu piyasalardaki faaliyetlerin büyük bir kısmını yürütmekte olup, bir nevi bu piyasaların önderi olmakta ve dolayısıyla ekonomide çok önemli bir görev üstlenmektedirler. Tahmin edilebileceği gibi bu görev; atıl fonların verimli alanlara aktarılmasına aracı olmaktadır. Bankalar bu görevi yerine getirebilmek için tasarruf sahiplerinden faiz karşılığı para toplamakta ve bu fonları yine faiz karşılığında yatırımcılara (kredi olarak) dağıtmaktadırlar. Böylece istihdamın ve verimliliğin artması ve ekonominin gelişmesi mümkün olabilmektedir.

Bunlara ek olarak bankacılık sisteminin;****

(I) Kaydi para yaratma gücüne sahip olması ve kaydi paranın, para arzının çok önemli bir bölümünü oluşturmaları,

(II) Ekonomik istikrarı etkileyecek enflasyonist baskıların şiddetlenmesine veya ekonomik durgunluğun derinleşmesine yol açabilmesi,

(III) Kredilendirme işlemlerinde, kendi öz kaynaklarından ziyade, birikim sahiplerine ait fonları ön plana çıkarması ve gelir dağılımını etkilemesi,

**** Öztin AKGÜÇ, 100 Soruda Bankacılık, 3. Baskı, s. 198.

(IV) Başarısızlığının, dar bir çerçevede kalmayarak tüm ekonomiye bunalım şeklinde yansması,

gibi özelliklere sahip olması, bankaların para politikalarının uygulanmasında bir araç olarak görev almalarını gerektirmektedir. Dolayısıyla, hükümetlerin para politikalarının etkisini çok çabuk hissettirmesinde ve ekonomiye yön vermesinde bankalar, yine kilit bir görev üstlenmektedirler.

Tüm bu saptamalar, bankaların çok hassas bir dengeye sahip olduğunu göstermektedir. Bu dengeyi sağlamak ve devam ettirmek çok zordur. Bu dengenin bozulması, tüm ekonomik sistemin kötü yönde etkilenmesi ve sistemdeki kişi ve kurumların sektöre olan güvenlerinin sarsılması demektir, ki bu hiç istenmeyen bir durumdur. Bu yüzden bu kurumlar, tam anlamıyla mevzuat bombardımanına tabi tutulmuş ve her zaman denetim altında alınmışlardır.

Bankaların denetim altına alınmalarının nedenleri belirtildikten sonra bununla elde edilmek istenen amaçlar ve bu amaçlara ulaşmak için, çeşitli kanun ve tebliğlerde öngörülen sınırlamalar aşağıda belirtilmiştir. *****

(I) Bankaların kendi varlığı ve müşterilerinin haklarını ayrıca ekonominin genel çıkarlarını güvence altına almak amacıyla; kredi sınır-

lamaları, iştirak ve taşınmaz mallarla ilgili sınırlamalar, sermaye yeterliliği ile ilgili limitler, mevduat sigortası, mevduat munzam karşılıkları ve disponibiliteler oranları gibi koruyucu önlemlerin uygulanmasının sağlanması,

(II) Bankaların, topladıkları fonları ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişme için kullanmalarını temin etmek amacıyla; selektif kredi kontrolleri gibi yönlendirici politikaların uygulanabilir hale getirilmesi,

(III) Mevduat toplamak suretiyle ödeme aracı yaratabilme özelliğine sahip olan bankaların, ekonomik istikrar üzerindeki etkilerinin olumlu yöne çekilebilmesi ve böylece para politikalarının başarıya ulaştırılması,

(IV) Büyük miktarlarda fon toplayarak ekonomideki kaynak dağıtımında büyük güç sahibi olan bankaların, ekonomide kaynak ve varlık dağılımında dengesizliklere neden olacak bir duruma gelmemesi amacıyla; iştirak sınırlamaları, iştirak ve bireysel kredilerle ilgili sınırlamalar ve banka birleşmeleri ile ilgili hükümler gibi önleyici tedbirlerin uygulanmasının sağlanması,

(V) Bankaların kamu kesimine finansman olanağı yaratması amacıyla; banka kaynaklarının Devlet Tahvili, Hazine Bonosu ya da kamu kurum ve kuruluşlarının çıkardığı diğer finansal varlıklara yatırıl-

***** Akgüç, ss. 199-201.

masını zorunlu kılan kurallar işlerlik kazandırılması,

(VI) Hükümetlerin, bankaların karlılıkları üzerinde olumlu veya olumsuz etkilerde bulunabilmesi ve buna ek olarak piyasa faiz oranını etkileyebilmesi amacıyla; kaynak kullanımı ile ilgili sınırlamalar, faiz, ücret ve komisyon tutarları ile ilgili belirlemeler ve donmuş krediler için ayrılacak olan karşılıklarla ilgili esaslar gibi yasal sınırlamaların uygulanabilir kılınması,

(VII) Bankacılık sistemindeki güçsüz ve iflas riski olan bankaların belirlenerek diğerlerinden ayrılması ve bu olumsuzluklarla ilgili önlemlerin zamanında alınması,

(VIII) Bankaların finansal tablolarından yararlanmak isteyenlerin, bu tablolardaki bilgilerden emin olmalarının sağlanması,

Bankaların yukarıda belirtilen önemi, onların kamu denetçileri tarafından daima denetim ve gözetim altında tutulmalarını gerektirmiş, çeşitli kanun ve tebliğler aracılığıyla da konunun hukuki açıdan bir çerçevesi oluşturulmuştur. Aynı zamanda, bankaların finansal tablolarını bağımsız denetim kuruluşlarına tasdik ettirme zorunluluğu getirilerek bu kurumların denetiminin daha da güçlendirilmesi amaçlanmıştır.

Bankalarda önemi ve özelliği olan denetim alanları genel olarak; krediler, mevduatlar, mevduat

munzam karşılıkları, iştirakler, özkaynaklar, kambiyo hesapları ve bilanço dışı taahhüt ve yükümlülükleri v.s. gibi konular olmaktadır.

Kamu denetçileri bu alanları daha çok, uygunluk denetimi açısından denetlemekte ve bankaların mevzuata aykırı hareket edip etmedikleri konusunda bilgi sahibi olmayı hedeflemektedirler.

Bağımsız denetçiler ise, uygunluk denetiminin yanı sıra, yukarıda belirtilen denetim konularının, bankanın finansal tablolarına doğru olarak yansıtılıp yansıtılmadığını araştırmaktadırlar. Bunun için de, önceden belirlenmiş bir takım standartlar ışığında, denetim plan ve programlarını hazırlamak ve dolaşısıyla sistemi kurmak suretiyle, her bir denetim konusunu öncelikle uygunluk denetimi bakımından incelemektedirler. Daha sonra gerek görülürse söz konusu bu konuların doğruluğunun araştırılması için, denetim teknikleri yardımıyla kanıt toplama ve bulguların değerlendirilmesini içeren, maddilik denetimi-ne girişmektedirler.

IV. SONUÇ:

Yukarıdaki saptamalardan da çıkarılabileceği gibi, bankaların denetimini gerekli kılan neden; bankaların bazı spekülative amaçlarla kamuoyunu yanıltmalarının ve iflas edecek duruma gelmelerinin önlenmesi ve gereken önlemlerin zamanında alınmasının sağlanmasıdır. Böylelikle, bankacılık sektörü

için çok önemli olan güven duygusunun topluma aktarılması ve bankalarda meydana çıkabilecek kötü gidişatın önceden anlaşılmasını sağlayacak bir mekanizmanın oluşturulması mümkün hale gelecek, ekonomik ve toplumsal sarsılmaların önüne geçilebilecektir.

Sonuç olarak bankaların denetlenmesi, bir erken uyarı mekanizması olmakla birlikte, bu uyarıların dikkate alınıp alınmadığının da belirleyicisi olmaktadır. Bu olgu bile, banka denetiminin neden gerekli olduğu hakkında bir fikir verebilmektedir.

YARARLANILAN

KAYNAKLAR:

- **Ekonomi Ansiklopedisi**, Milliyet Yayınları, s. 30.

- **Servet EYÜPGİLLER**, Bankacılar için Banka İşletmeciliği Bilgisi, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, s. 23.

- **Öztin AKGÜÇ**, 100 Soruda Bankacılık, 3. Baskı, s. 198, 199-201.